

PÄÄRNAIÄSKKOUMAŽ

Teâđak-a päärnai ooumažvuõiggâdvuõđin?

Ooumažvuõiggâdvuõđ ko'lle
pukid, juõ'kk päärnže še.

Päärna lie vuâlla 18-ekksa.

KOLTANSAAME

Mâi'd ÕM:i pärna vuõiggâdvuõdi suâppmõš miârkkšââvv?

Õhttoõvvâm Meerkaâ'dd (ÕM) lij tue'jjâam suâppmõõžž pärnai ooumažvuõdin ee'jj 1989. Lää'ddjânnam lij leämmaž suâppmõõžžâst mie'ldd ee'jjest 1991 ää'ljee'l. Miâlggâd puk maai'lm riikk lie suâppmõõžžâst mie'ldd.

Lää'ddjânnam riikk âlgg ââ'nned huõl tõ'st, što suâppmõõžž ää'sš teâuddje pärnai jie'llmest.

Lää'ddjânnam riikk âlgg še teâdted pärna vuõiggâdvuõdin nu'tt vuõrâsoummid ko še pärnaid. Riikk âlgg raportâ'stted ÕM: id täau'jeld, mä'htt pärnai vuõiggâdvuõtt da pue'rrie'llem lie ouddnam.

Pärnaiâskkooumaž ärvvtââll da ooudâsveekk pärnai vuõiggâdvuõdi teâuddjumuužž Lää'ddjânnmest. Ee'ttiik-kâ'dd lij vuâddâam pärnaiâskkoummu konttâr ee'jj 2005.

PÄÄRNAIÂSKKOOUMAŽ

Čiõ'lğğad pärnai vuäinlmin da mušttal tõi pirr vuõrâsoummid.

Čiõ'lğğad, mä'htt pärna vâ'jje da mä'htt si'jji vuõiggâdvuõd teâuddje.

Teâdat pärnaid da vuõrâsoummid pärnai vuõiggâdvuõdin.

Vaaiikat tu'mmjeejid, što pärnai ää'sš le'čče pue'rben.

Tue'jjad õhttsažtuâi pärnažvuu'd tuâimmjeejivui'm.

Puk pärna lie õõutverddsa.

Pärna le'be suu puärraz ââ'kk, lee'skeu'nn, kiõll, jällmõš, âskldõk, vââ'kk le'be puõžžâlm ij vaaikât pärnai vuõiggâdvuõdid. Ij ni keän vuäžž čârsted le'be keeu'seed.

Päarnast lij vuõiggâdvuõtt šioğg jie'llma.

Pärnaž vuäžž lee'd nu'vddem ko son lij. Vuõrâsoummu â'lğğe tuärjeed pärnai vuäittmõõžžid šõddâd da ouddned räähast si'jji ouddnumuužž mie'ldd.

Vuõrâsoummu â'lğğe čiõ'lğğeed, mâi'd pärna jo'rdde aa'sšin.

Vuõrâsoummu â'lğğe kõõččâd da kuvddled pärna vuäinlmid da vâ'ldded tõi tuõdâst. Pärnaid fe'rtai u'vdded vuäittmõõžž vaikkted jii'jjez a'rğge.

Pärna ouddõõžžâst âlgg ââ'nned vuõss-sââ'jest, ko tu'mmjet pärnai aa'sšin.

Puärraz da ve'rğğnee'kk fe'rttje smiõttâd, mä'htt sij tu'mmstõõgg vaikkte pärnaid. Vuõrâsoummu â'lğğe ooccâd čâuddmõõžžid, kook šâ'dde pärnai pue'rren. Tu'mmstõõggid âlgg vuâdđõõttâd pärnaid nu'tt, što sij fi'ttje tõi.

Pärna puärrsin lij vâ'lddvaad pärna huõlââ'nnmest da suõjje'mest.

Riikk da kââ'dd â'lğğe vuä'psted da tuärjeed puärrsid pärnai peâmm'mest.

”Pärnaž õõlgči šõddâd piärrjest leklvažvuõd, räâ'kkesvuõd da fi'ttjemvuõd pirrõõžžâst.”

ÕM:i pärna vuõiggâdvuõdi suâppmõš

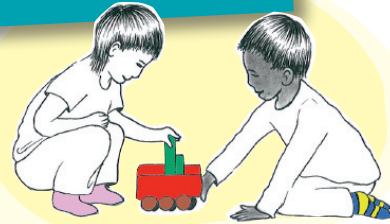
ÕM:i pärna vuõiggâdvuõdi takaisuappmõõžžast lie õhtsi'žže 54 päi'kked. Täk lie ää'sš, koin riikk da koo'ddi tu'mmjeei di puk vuõrâsoummu â'lğge ââ'nned huõl.

1. Juõ'kkkaž vuâlla 18-ekksaž lij pärnaž.

2. Ooumažvuõiggâdvuõd ko'le juõ'kk pärnže õõutverddsânji. Pärna ij vuäžž čârsted ni mõõn määin diõtt.

3. Vuõrâsoummu tue'jee määngid pärnai jie'llma vaikkteei tu'mmstõõggid. See'st fe'rttai pâi čio'lğgeed, mii lij pärna kiõččâmvue'jjest pue'rmõs.

4. Riikk fe'rttai ââ'nned huõl tõ'st, što tät suâppmõš teâuddai pärnai jie'llmest. Pärnaid ko'le puk tän suâppmõ'sše kee'rjtum vuõiggâdvuõd.

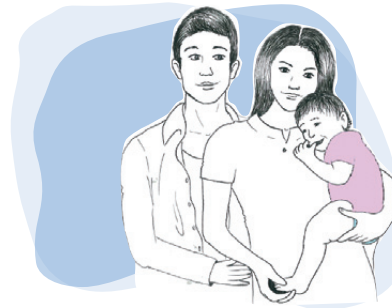
5. Puârstin lij vuõiggâdvuõtt da õõlgtemuõtt vuä'ppsted da ra'vvjed pärna ââ'nned tän suâppmõ'sše kee'rjtum vuõiggâdvuõdid. Riikk âlğg ciistâst ââ'nned tän puârssi vuõiggâdvuõd.

6. Pärnast lij vuõiggâdvuõtt jie'llma. Riikk fe'rttai staanâd, što pärna vuäžžâ šõddâd da ouddned nu'tt šio'gg vue'jjin ko määžna.

7. Pärnast lij vuõiggâdvuõtt vuäžžad nõõm tâ'lles šõddmõõžž mârja. Pärnast lij vuõiggâdvuõtt vuäžžad dommjânnam da lee'd tõn meerlaž. Pärnast lij vuõiggâdvuõtt tobddâd suu puârssid da lee'd suânnai peâmm'mest jõs määžna.

8. Pärnast lij vuõiggâdvuõtt seeilted jiiijâs nõõm da meerlažvuõd. Pärnast lij vuõiggâdvuõtt tobddâd suu ruâdid.

9. Pärnast lij vuõiggâdvuõtt jie'lled suu puârsviui'm, jõs suâna pâ'stte ââ'nned huõl pärnast. Jõs pärnaž jâalast čâârast suu jie'nnest le'be ee'jjest, su'st lij vuõiggâdvuõtt lee'd õhttvuõdâst suin nokk täujja. Jõs õhttvuõtt puârstin pârttad pärna, ve'rggnee'kk vuäi'tte tõn kie'lded.

10. Mâtmešt pärnaž da suu puârraz vuäi'tte jouddâd jee'res jânmid. Te'l riikk fe'rttai kiččlõddâd maaccted si'jjid kuei'mm kuei'meez ârra nu'tt jâttlânji ko määžna.

11. Riikk fe'rttai cõggâd tõn, što vuõrâsoummu jââ'dte pärnaid lâä'vtää riikkâst nobba.

12. Pärnast lij vuõiggâdvuõtt sârnnad suu vuäinalm aa'sši pirr, kook kue'skke suu. Vuõrâsoummu fe'rttje čio'lğgeed pärnai vuäinalm ouddâl ko sij tue'jee pärna kuõskki tu'mmstõõggid. Pärnai vuäinalm âlğg vâl'dded lokku tu'mmstõõggin. Vuõrâsoummu fe'rttje vuâdõõttâd tu'mmstõõggid pärnže nu'tt, što son fi'ttai tõid.

13. Pärnast lij vuõiggâdvuõtt sârnnad friijeld suu vuäinalm. Vuäinliviui'm ij vuäžž kuuitâg neu'rreed jee'res oummid.

14. Pärnast lij vuõiggâdvuõtt juurdced friijeld. Pärnast lij vuõiggâdvuõtt kuullâd le'be lee'd kuulkani âskldõk-kâdda. Puârstin lij vuõiggâdvuõtt da õõlgtemuõtt vuä'psted pärna tän vuõiggâdvuõd ââ'nnmest.

15. Pärnast lij vuõiggâdvuõtt kuullâd õhttõõzzid da jie'lled tõi sâbbrin.

16. Pärnast lij vuõiggâdvuõtt privatvuõ'tte. Pärna slää'v ij vuäžž vânnšed le'be neu'rreed. Pärna kuõskki teâdâd ij vuäžž liâvted lâä'vtää ââlgpeällsaid. Ij ni kii ââlgpeällsaž vuäžž pue'tted pärna põ'rte lâä'vtää. Ni kii jee'res ko pärnaž jiočč ij vuäžž ää'veed pärnže vuõlttuom pââ'st.

17. Pärnast lij vuõiggâdvuõtt vuäžžad teâd da seu'rried teâdtemneävaid määngpeällsânji. Vuõrâsoummu fe'rttje suõjjeed pärna teâdast, kââ'tt pârttad suu.

18. Pärna puârstin lij õõutâst vaad pärna peâmm'mest da huõlââ'nnmest. Suâna â'lğge tuâimnad pärna pue'rren. Riikk da kââ'dd fe'rttje tuârjjeed puârssid tän tuâjast.

19. Vuõrâsoummu fe'rttje suõjjeed pärna juõ'kknallšem pâ'lvio'ggâst da hue'nnen ââ'nnmest. Pärna ij vuäžž čuõžžted ni mäkam naa'lin. Ij ni kii vuäžž ââ'nned pärna huõl'te mesvuõdin le'be ââ'nned pärna âu'kken.

Pärna vuõiggâdvuõdi peei'v präâzkjet 20.11. Kaagg liipp stâlppa!

20. Päärnast lij vuõiggâdvuõtt vuäžžad vie'kk, jös puärraz jie ää'n su'st huõl le'be ä'nne suu hue'neld. Te'l päärnaž vuäitt jâlsted ouddmiärkkân nuu'bb piärrjest le'be päärnaisuõjjeemstroittlest. Päärnaž vuäitt mä'cced suu puärrsi ärra, jös tõt lij päärnže pue'rren. Päärna jâlsteppäi'k da doom määng vuära vaajtumuužž älgg veä'ltted. Päärnast lij vuõiggâdvuõtt seeilted kõskkvuõdid jiõccses tää'rkes oummivui'm.

21. Jös päärna puärraz jä'mme le'be jie pää'st ää'nned su'st huõl, päärnaž vuäitt vuäžžad põõssinala odđ piärrri. Tān kääččat adoptian.

22. Päärnast, kää'tt puätt nuu'bb riikkâst čõ'kkeejen nuu'bb ri'kke, lij vuõiggâdvuõtt vuäžžad huõläännmõõžž, koon son taarbaš.

23. Väkksõs päärnaž fe'rttai vuäžžad hääid da vie'kk. Su'st lij vuõiggâdvuõtt spesialhoiddu, kää'tt lij pukin pue'rmõs hääid su'nne. Vuõignallšem hääidain staañat päärnže šiõgg jie'llem, kää'tt pue'rad päärna jiõččna'ddjõõž. Väkksõs päärna älgg tuärjjeed nu'tt, što son vuäitt vuässõõttad da jaa'tted škooulâst di ästtai'gõtuäimin.

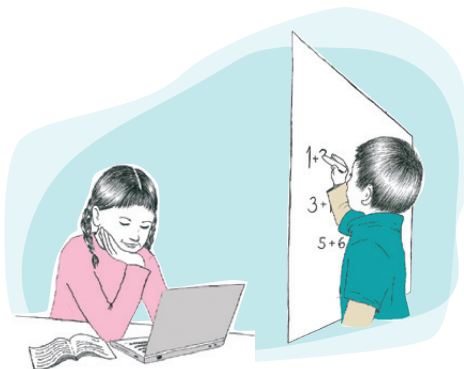
24. Päärnast lij vuõiggâdvuõtt jie'lled nu'tt tiõrvān ko määžna. Päärnast lij vuõiggâdvuõtt vuäžžad hääid da vie'kk, jös son puäccai. Päärnast lij vuõiggâdvuõtt piässād dāhttra. Ää'ppte'mes neezni tiõrvāsvuõdāst še älgg ää'nned huõl.

25. Jee'res vuõrāsoummu fe'rttje hāiddad päärna puārast, jös päärnaž ij vuei't jālsted jijjās puārrsi ā'rnn. Päärnaisuõjjõõžž tuājila fe'rttje ta'rkkēed tiõ'tti äi'gõkõõski mie'ldd, juä'tket-a päärna sājddõõttmõõžž doom āālgpeālla.

26. Päärnain da puārrsin lij vuõiggâdvuõtt vuäžžad vie'kk teä'gõgaa'sšin.

27. Päärnast lij vuõiggâdvuõtt vuäžžad põõrt, veär da dovo'lna pihttsid. Riikk da kää'dd ä'lõge vie'kkted puārrsid nu'tt, što päärnain lie juõ'kkñalla šiõgg vue'jj šõddād da ouddned.

28. Päärnast lij vuõiggâdvuõtt jaa'tted škooul. Vuāddškooul fe'rttai lee'd määustem. Riikk fe'rttai ää'nned huõl tõ'st, što puk päärna jātte vuāddškooul loopp rājja. Riikk fe'rttai ta'rjjeed nu'tt määng päärnže ko määžna vuei'ttemvuõd juä'tkkēd mätt'tõõttmõõžž vuāddškooul māñja. Škooulâst älgg korrāz u'vdded juõ'kk päärnže vuõiggmiõllsānji.

29. Škooul fe'rttai oudeed päärna silttõõžžid. Tõt fe'rttai oudeed päärna jie'nñkiõl da u'vdded teäđ päärna jijjās da jee'res riikki kulttuurin. Škooulâst fe'rttai mainsted päärnai da jee'res oummi vuõiggâdvuõdi pirr. Škooulâst päärna mättje, māt'd määngkulttuursažvuõtt, pirrõõžžsuõjjeem da sokkpeä'li tää'ssārvv miärkkšā'vve.

30. Minorite'ttjou'kke le'be algmeeru kuulli päärnast še lij vuõiggâdvuõtt jijjās kulttu're, āskldõ'kke da kiõ'lle.

31. Päärnast lij vuõiggâdvuõtt vuāñnad, siõrrād da vää'zzted āsttāi'j. Päärnast lij vuõiggâdvuõtt tobdstõõttād čēāppõ'sse da kulttu're.

32. Päärnast ij vuäžž raajted nākam tuāi, kää'tt pä'rttad suu tiõrvāsvuõd le'be hāi'ttai suu škoouljāāttmõõžž.

33. Vuõrāsoummu ä'lõge suõjjeed päärna vuāivvõõttāmaunnsin.

34. Vuõrāsoummu ä'lõge suõjjeed päärna seksuaal'laž heāmmumuūžžāst. Ij ni kii vuäžž maazzlā'stted le'be pääkkted päärna sekssa.

35. Riikk fe'rttje cõggād päärnažkaaup. Päärnažkaupp miärkkšāāv, što kii-ne suālad päärna suu puārrsin da kaupaš suu nuu'bb oumže. Päärnažkaupp lij reä'kk.

36. Vuõrāsoummu ä'lõge suõjjeed päärna juõ'kkñallšem hue'nñen ää'nñmest.

37. Päärna ij vuäžž raññsted rue'sšes naa'lin le'be mue'kkeed. Ij ni kii vuäžž vāññsed päärna vuõiggâdvuõdid. Päärna ij vuäžž pijjād tormma, jös lie jee'res vaajtõsmāāin. Jös päärnaž jāudd tormma, su'st fe'rttai to'ben ää'nned huõl puārast. Päärnaž ij vuäžž lee'd tuu'rñmest kuu'kk.

38. Päärna ij vuäžž vā'ldded sääldatšluužva le'be vainnu. Vuõrāsoummu fe'rttje suõjjeed päärnaiid vāāinast.

39. Riikk fe'rttai vie'kkted päärna, jös son lij õñnum puāsttad.

40. Hā't päärnaž ij le'čče jāä'kkñtam lāā'jj le'be päärna kaađčet tõ'st, suu fe'rttai ää'nned puārast da vuõiggvuõdmie'lddlāñji.

41. Koon-ne riikk lāā'kk vuäitt lee'd päärnže pue'rab ko tät suāppmõš. Te'l oummu fe'rttje jāä'kkñted riikk jijjās lāā'jj.

42. Riikk fe'rttai ää'nned huõl tõ'st, što puk tñn aassi teä'tte, mōõk lie päärna vuõiggâdvuõd.

43. Ōm:i päärna vuõiggâdvuõdi komitea vālvv, što riikk da tñi aassi jāä'kkñte tñn suāppmõõžž.

44-54. Tāk päāi'k mušttle tñn pirr, mōõñ kuu'kk suāppmõš lij viõggāst da mā'hñtt riikk jāä'kkñte suāppmõõžž.

LIE-A PÄÄRNAIN ÖÖLGTEMVUÖD?

Ooumažvuōiggâdвуōđ ko'lle juō'kk̄ ooumže määinaitää. Juō'kk̄ oummu öōlgtemvuōttân lij ââ'nned ciistâst jee'res oummi ooumažvuōiggâdвуōđid. Vuōrâsoummi öōlgtemvuōttân lij mätt'ted päärnaid, mât'd ooumažvuōiggâdвуōđ miärkkšâ'vve.

Ouddmiärk:

Päärnast lij vuōiggâdвуōtt̄ vuäžžad suōjjeem pâlviōgg, äu'kkenââ'nem da huōl'te'mesvuōđ vuâstta. Päärnaž ij vuäžž̄ keeu'seed le'be pärtteed jeärrsid ni mä'htt̄.

Päärnast lij vuōiggâdвуōtt̄ puu'ttes pirrō'sse. Päärnast lij še öōlgtemvuōtt̄ ââ'nned huōl pirrōōzz̄ puu'ttesvuōđâst nu'tt puârast ko son pâstt̄.

Päärnast lij vâ'ldd̄ jiijjâs juurdčumu'sše, kulttuu're da âskldō'kke. Päärnast lij še öōlgtemvuōtt̄ ââ'nned ciistâst jee'res oummi jurddjid da ââskvaž̄ vuâđđjurddjid.

**Päärna vuōiggâdвуōđin päärnaid
www.lastensivut.fi**

Loogg lââ'zz www.lapsiasia.fi

Tän brosyrr̄ vuäitt̄ ti'll̄jed määustää päärnaiâskkoummu kontrest:
Lapsiasiavaltuutetun toimisto, Vapaudenkatu 58 A, 40100 Jyväskylä
lapsiasiavaltuutettu@stm.fi, te'lf. + 358 295 16001

TÄÄ'RĶES SÄÄ'N:

Öhttōōvvâm Meerkää'dd le'be **ÖM** haa'lad räauh obb maailma. Tōt vie'kk̄at puk riikkid tue'jjeed öhttsažtuâi, što ooumažvuōiggâdвуōđ̄ teäuddje'če. Puk maai'lm̄ riikk̄ lie ÖM:i vuâssla.

Riikk̄ da kää'dd reä'sše kääzzkōōzzid oummid. Lää'ddjânnam meerlain šâdd̄ riikk̄. Ee'ttiĳ̄-kâ'dd̄ tu'mmai riikk̄ aa'sšin. Juō'kk̄ lâ'ddlaž̄ jäälast̄ koonn-ne kää'ddest̄. kâ'ddvâ'lddōs̄ tu'mmai dommkää'dd̄ aa'sšin. Piidivui'm̄ määu'set̄ ouddmiärkkân škooljââttmōōžž̄ da tiōrvâsvuōđhoi'ddjumuūžž̄.

Ve'rĳĳne'kĳen kääčcat̄ vuōrâsoummid, kook̄ lie tuâjast̄ riikkâst̄ le'be kää'ddest̄. Sij̄ lie tuâjast̄ ouddmiärkkân̄ päärnaisuōjjōōzzâst̄, škoolâst̄, pää'lsest̄ le'be puōccipōōrtâst̄.

Päärnažvuu'd tuaimmjeei lie ouddmiärkkân̄ organisaatia da tu'tĳĳeemstroi'ttel̄ di ve'rĳĳnee'kĳk̄, kook̄ tu'mmjē päärnaī aa'sšin.

Kääzzkōs miärkkšââvv̄ ouddmiärkkân̄ tōn, što päärna peä'sse dâhttra, jōs sij̄ puâccje. Škool̄ da pei'vvhâidd̄ lie še päärnaid̄ jurddum̄ kääzzkōōzz̄.

Päärnaisuōjjeemstrooi'tel miärkkšââvv̄ päâi'k̄, ko'st̄ päärnaž̄ vuäitt̄ jälsted̄, jōs son ij̄ vuei't̄ jälsted̄ suu puärrsivui'm̄. Mängḡ päärna jälstē seämma äâi'j̄ päärnaisuōjjeemstroi'ttlest̄.

Sâjjsažpiâr miärkkšââvv̄ nuu'bb̄ piârri, kââ'tt̄ âânn̄ huōl̄ päärnast̄. Päärnaž̄ vuäitt̄ siirdčōōttâd̄ sâjjsažpiârrija, jōs suu jiijjâs̄ puärraz̄ jiē vuei't̄ ââ'nned̄ su'st̄ huōl̄.

Adoptia miärkkšââvv̄, što päärnaž̄ siirdčââtt̄ pōōššinalla nuu'bb̄ piârrija da vuäžž̄ ođđ̄ puärrsid̄. Päärnaž̄ ij̄ teänab̄ mää'cc̄ jiijjâs̄ šâddpuärrsī ärra.

Minorite'ttjoouk miärkkšâ'vve oummid, koī kiöll̄, kulttuur̄, âskldōk̄ le'be jee'res̄ jii'jjesnallšem̄vuōtt̄ lij̄ jee'resnallšem̄ kō šuurmōs̄ vuä'zzest̄ riikk̄ oumm̄in. Lää'ddjânnmest̄ kiöll̄minorite'ttjooukid̄ ko'lle ouddmiärkkân̄ romaan̄, lää'ddruōcc̄la da sie'vvemkiöll̄sa di määnḡ jânnmasiirdčōōtti. Sâ'mmla lie minorite'tt̄ da alggmeer̄. Sij̄ lie Lää'ddjânnam̄ alggveärlā oummu.

LAPSIASIAVALTUUTETUN TOIMISTO

Osoite: Vapaudenkatu 58 A, 40100 Jyväskylä

Vaihde: 0295 16001

Sähköposti: lapsiasiavaltuutettu@stm.fi

www.lapsiasia.fi

www.lastensivut.fi

Graafinen suunnittelu ja kannen kuva: Workshop Päiviä Oy
Piroskuvat: Jenni Manninen

Teäđak-a päärnaiooumažvuōiggâdвуōđin? Koltansaamenkielinen LOS-esite.
Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2014:9.

ISSN-L 1798-3991

ISSN 1798-3991 (painettu)

ISSN 1798-4009 (verkkajulkaisu)

ISBN 978-952-00-3674-4

ISBN 978-952-00-3675-1 (PDF)

Julkaistu verkossa 5/2014.

